

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת פסחים - פרק עשירי

הלכות קידוש והבדלה

סוגיה טז: שבת אינה קובעת להבדלה

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

סוגיה טז: שבת אינה קובעת להבדלה

*

רקע

למדנו בסוגיה הקודמת שמפסיקים לקידוש, זאת אומרת שהסועד ונכנסה שבת עליו להפסיק סעודתו, לפרוס מפה ולקדש. סוגייתנו דנה אם הסועד בשבת ויצאה שבת צריך להפסיק סעודתו ולהבדיל, או שרשאי לסיים סעודתו ואחר כך להבדיל.

מקורות

א. גמ' קה. "סבור מינה כי היכי דקבעה לקידוש... רבנן דבי רב אשי לא קפדי אמיא"

ב. ר"ח על אתר

רי"ף כא: "סבור מינה כשם שקובעת לקידוש ובעו... לא הוו קפדי אמיא וכן הלכתא"

ר"ן ד"ה רבנן

שלטי הגבורים אות ג

רא"ש סי' יב

ג. תוס' ד"ה והנ"מ

רא"ש סי' יג, "...על המתים שיחזרו לדינם"

ד. רמב"ם הל' שבת פכ"ט הל' ה, יב

ה. שו"ע סי' רצט סע' א, ומשנה ברורה

הסבר הסוגיה

אמר שמואל: כשם שמפסיקין לקידוש כך מפסיקין להבדלה... אמר רב: לקידוש

[גמ' ק., קה.]

קובעת ולא להבדלה.

נחלקו האמוראים בדינו של אדם הסועד ויצאה שבת באמצע סעודתו. שמואל סובר שכשם שכניסת השבת מחייבת הפסקת סעודת חול ופריסת מפה וקידוש, כך יציאת השבת מחייבת הפסקת סעודת שבת והבדלה. רב חולק, ולדעתו אין צריך להפסיק את הסעודה במוצאי שבת, אלא מסיים סעודתו ומבדיל אחריה.

נחלקו הראשונים בגדרי דינו של רב. הרמב"ם [הל' שבת פכ"ט הי"ב] והרא"ש [סי' יב] סוברים שרב מתיר להמשיך את הסעודה אף לאחר צאת הכוכבים, ואילו מרבנו חננאל הכותב: "דלא מפסיק ומסלק השלחן בעת דספק חשכה וספק לא חשכה", משמע שרק בין השמשות אין מפסיק סעודתו אך לאחר צאת הכוכבים, שודאי חשכה, מפסיק¹.

¹ כך סובר גם בעל העיטור [מובא ברא"ש סי' יב] כדי להסביר שרב ושמואל אינם חולקים, שרב מתיר בספק חשיכה ושמואל אוסר בודאי חשיכה. הסמ"ג [עשין כט ד"ה ותו מסקינן התם] והשלטי גבורים [כא: אות ג] מפרשים כך גם בדעת הרי"ף, שהרי את הדין ששבתא קבעה נפשה הוא פירש, לדעתם, בבין השמשות.

לפי שיטת הרמב"ם והרא"ש המחלוקת בין רב ושמואל היא מחלוקת קיצונית, רב מתיר להמשיך סעודתו ולהבדיל אחריה ושמואל מחייב להפסיק את הסעודה בצאת השבת. לפי שיטת רבינו חננאל המחלוקת בין רב ושמואל מצומצמת, שמואל מחייב להפסיק בשקיעת החמה ורב מחייב להפסיק סעודתו רק בצאת הכוכבים.

בין שיטת רבינו חננאל לשיטת הרמב"ם והרא"ש יכולה להיות נפקא מינה נוספת. לשיטת רבינו חננאל, רב מתיר להמשיך את הסעודה בין השמשות, זאת אומרת להתחיל את הסעודה אסור משקיעת החמה. לשיטת הרמב"ם והרא"ש, רב מתיר להמשיך את הסעודה אף לאחר צאת הכוכבים, ואם כך יתכן שהוא מתיר להתחיל את הסעודה אפילו בבין השמשות.

בדין זה נחלקו הפוסקים, הט"ז [סי' רצט סק"א] מאמץ הבנה זו, ופוסק שמותר להתחיל סעודה בבין השמשות [כך מפורש גם ברי"א ז' (בשליטי הגבורים כא: אות ג) שמותר לשתות יין בין השמשות, ומסביר הרי"א ז' ש"סעודת בין השמשות הרי הוא כסעודת שבת בין בכניסתו בין ביציאתו]. המגן אברהם [שם סק"א] חולק עליו ולדעתו כולי עלמא מודים שאסור להתחיל סעודה בבין השמשות.²

שיטת שמואל היא שדין הבדלה מקביל לדין קידוש, כשם שבכניסת השבת יש להבדיל בין סעודת חול לבין סעודת שבת על ידי קידוש הקודם לכל הנאכל בשבת, כך בצאת השבת יש להבדיל בין סעודת שבת לסעודת חול על ידי הבדלה הקודמת לכל הנאכל בחול.

רב מודה לשמואל שעקרונית דין הבדלה אמור להיות כדין קידוש, אך למעשה יש הבדל ביניהם מפני ש"שבתא קבעה נפשה", ואילו חול לא קבע נפשיה. הרמב"ם והרא"ש מפרשים שחול לא קבע נפשיה כלל, ולפיכך סעודה שתחילתה בשבת מוגדרת סעודת שבת אף אם היא ממשיכה לאחר צאת הכוכבים וחייב הבדלה הוא רק לאחר סיום הסעודה. רבינו חננאל מפרש שסעודה שתחילתה בשבת וסופה בין השמשות מוגדרת סעודת שבת אך צאת הכוכבים מגדיר את הסעודה סעודת חול, ולכן חייבים בצאת הכוכבים להפסיק את הסעודה ולהבדיל.

הגמ' מוסיפה שלושה דינים לגבי הבדלה: א. "אתחולי לא מתחלינן" - מותר להמשיך בסעודה שתחילתה בשבת אך אסור להתחיל סעודה לאחר השבת. ב. המתחיל בשתייה בשבת צריך להפסיק בצאת השבת ולהבדיל. ג. מותר לשתות מים לפני ההבדלה.

שני הדינים הראשונים ברורים. מותר להמשיך סעודה שתחילתה בשבת מפני שסוף הסעודה נגרר אחר תחילתה וכל הסעודה מוגדרת סעודת שבת, אך סעודה שהתחילה אחר השבת אינה סעודת שבת ולכן חייבים להבדיל לפנייה. אסור להמשיך לשתות אחר צאת השבת מפני שרק סעודה מהוה חטיבה אחת שתחילתה בכרכת "המוציא" וסופה בכרכת המזון, אך שתייה אינה מהוה חטיבה אחת ולכן השתייה ששותים במוצאי שבת אינה נגררת אחר תחילת השתייה.

² המגן אברהם כותב שמוכח כך מהגמ'. מסביר הפרי מגדים [אשל אברהם אות ג] שראייתו מלשון הגמ' "אבל אתחולי לא מתחלינן", זאת אומרת שלעניין התחלה דין הבדלה זהה לדין קידוש.

אולם הדין השלישי צריך תלמוד, מדוע מותר לשתות מים לפני הבדלה, ואסור לשתות לפני קידוש?³ נראה להסביר שאדם שותה מים לצמאו ולא להנאה, ולכן אין על שתיית מים שם של אכילת חול וממילא אין איסור לשתותם לפני הבדלה. בשבת אדם מקיים מצות עונג שבת גם כששותה מים לצמאו, ולכן יש חיוב לקדש גם לפני שתיית מים.

סיכום

הגמ' בסוגייתנו מביאה את דברי רב החולק על שמואל [ק.]. וסובר ששבת קובעת לקידוש ולא להבדלה, ומותר להמשיך את הסעודה אף לאחר שקיעת החמה של צאת השבת. נחלקו הראשונים אם ניתן להמשיך את הסעודה בבין השמשות בלבד [שיטת רבינו חננאל], או שניתן להמשיכה אף לאחר צאת הכוכבים [שיטת הרמב"ם והרא"ש]. נחלקו הפוסקים אם ניתן להתחיל סעודה בבין השמשות, הט"ז סובר שניתן להתחיל סעודה בבין השמשות, והמגן אברהם סובר שלא ניתן להתחיל סעודה בבין השמשות.

יסוד הדין בסוגיה הוא שחובה להבדיל לפני שאוכלים אכילת חול, ומחלוקת הראשונים והפוסקים נובעת ממחלוקת אם סעודה שתחילתה בשבת וסופה במוצאי שבת מוגדרת סעודת שבת או סעודת חול.

הלכה

השו"ע [סי' רצט סע' א] פוסק שמותר להמשיך בסעודת שבת אף לאחר צאת הכוכבים של מוצאי שבת, והוא מביא יש אומרים שבצאת הכוכבים חייבים להפסיק את הסעודה. הרמ"א פוסק כדעה הראשונה.

המשנה ברורה [סק"א] פוסק כשיטת המגן אברהם [סק"א] שאין להתחיל סעודה אחר שקיעת החמה⁴, והוא [סק"ג] מוסיף שאם התחיל באיסור מפסיק ומבדיל [ועיין שער הציון אות ו]. השו"ע [שם] פוסק, כפי שמפורש בגמ', שהקובע עצמו לשתיית יין, חייב להפסיק בשקיעת החמה להבדלה. עוד הוא פוסק, כפי שמפורש בגמ', שמותר לשתות מים לפני הבדלה [נראה שאסור לשתות שאר משקין ששותים להנאה, ומותר רק מים ששותים לצמאון בלבד]. נראה ברור שמותר להמשיך סעודת פת בלבד, אך האוכל מזונות חייב להפסיק בשקיעה [כך מפורש בשמירת שבת כהלכתה ח"ב פרק נט סע' יא].

³ שאלה זו מבוססת על דברי הרשב"א [שור"ת ח"ג סי' רסד] והטור [סי' רעא] האוסרים לשתות מים לפני קידוש. המגיד משנה מדייק מהרמב"ם [הל' שבת פכ"ט ה"ה] שמותר לשתות מים אף לפני קידוש, אך הבית יוסף [שם סע' ד"ה ואסור לטעום] דוחה את דיוקן [ועיין במגיד משנה שאמר את דבריו בודאות רק לגרסה "לאכול או לשתות יין"].

⁴ המשנה ברורה פוסק שמותר לאכול אחר השקיעה עד חצי שעה לפני צאת הכוכבים, אך פסק זה הוא על פי שיטת רבינו תם שצאת הכוכבים היא ארבעה מילין אחר השקיעה. למנהגנו שצאת הכוכבים שלושת רבעי מיל אחר השקיעה, הזמן שבין השקיעה לצאת הכוכבים פחות מחצי שעה. שיעור חצי שעה שמביא המשנה ברורה הוא מפני שאין לאכול חצי שעה לפני צאת הכוכבים בגלל מצוות קריאת שמע ותפילה, אולם בשבת שיש מצוה לאכול סעודה שלישית, נראה שמותר להתחיל לאכול עד השקיעה [עיין שמירת שבת כהלכתה ח"ב פרק נו הערה יז].